

BK5200 Architectonische Basisbegrippen: Duurzaamheid

Robert Wierenga 1154672

Essay naar aanleiding van de plananalyse van:

De Pont, museum voor moderne kunst, Tilburg Bentham & Crouwel Architecten

Essay over het duurzaam (her)ontwerpen van nieuwe en bestaande gebouwen, aangezien hergebruik van bestaande bebouwing dé ontwerpopdracht van de toekomst is, doordat gebouwen fysiek een langere levensduur hebben dan de functies die er in zijn ondergebracht. Het essay gaat in op het toepassen van duurzame maatregelen in een (her)ontwerp en wat de overheid moet doen om dit te stimuleren. En de rol van de architect in het ontwerpproces.

1 Epiloog: Duurzaamheid

In de Middeleeuwen was ontwerpen onlosmakelijk verbonden met bouwen, en het ontwerp was vooral opgeslagen in ervaring en in stilzwijgende afspraken. Toen in de Renaissance de boeken van Vitruvius werden gelezen, werden veel architecten bewust van het ontwerp als concept op zich, zonder de daadwerkelijke uitvoering van het gebouw. Voor deze architecten, die vaak ook kunstenaar, wetenschapper en musicus waren, was ontwerpen of architectuur niet hun hoofdbezigheid.

Tegenwoordig echter is een klein gebouw technisch al zo complex dat er verdeling van taken nodig is. Zelfs zonder speciale milieumaatregelen in het ontwerpproces. Daardoor zijn een duidelijk ontwerp en goedvastgelegde afspraken van groot belang, sterker nog ze zijn wettelijk verplicht. Ook de eisen waar een gebouw aan moet voldoen worden vastgelegd. De Energie Prestatie Norm is er een voorbeeld van, maar zo zijn er nog veel meer regels waar een gebouw op het gebied van sustainability aan moet voldoen. Het paradoxale is dat ondanks dat er duidelijker afspraken en zelfs wetten voor zijn gemaakt, duurzaam bouwen, niet slim wordt toegepast en daardoor bij veel partijen een slecht imago heeft:

*'...Er is een nieuwe kijk op duurzaam bouwen nodig. Duurzaam bouwen heeft een verkeerd imago. Opdrachtgevers en bouwondernemers menen dat het duur is. Architecten menen dat het de creatieve vrijheid beperkt. Gebruikers menen dat het niet werkt. Duurzaam bouwen is ook duur als het niet vanaf de planvoorbereiding in het ontwerp- en bouwproces is meegenomen. Duurzaam bouwen beperkt ook de creatieve vrijheid als het wordt gereduceerd tot het afvinken van een pakket duurzame maatregelen...'*¹

Dit is het standpunt, wat verwoordt wordt in het manifest: Vitale Architectuur van de Bond voor Nederlandse Architecten. Volgens hen wil de overheid in Nederland wel duurzaam bouwen stimuleren, maar doet dat vooral met wetten en regels waaraan een gebouw moet voldoen. Dit werkt niet, omdat het neerkomt op aan het eind van het ontwerpproces een aantal handelingen verrichten die er voor moeten zorgen dat het gebouw aan bijvoorbeeld de EPN voldoet.

Als het ontwerpproces opgevat wordt als een verhaal, met de opdrachtgever die een gebouw nodig heeft als proloog, dan staat de implementatie van duurzame maatregelen, volgens de huidige praktijk van veel architecten, in de epiloog. Wanneer milieu een belangrijk hoofdpersonage speelt in het verhaal, komt dat alleen door de architect en de (door de architect overtuigende) opdrachtgever, die samenwerken om een duurzaam gebouw te voltooien.

---

¹ BNA, november 2002

De architect wordt, nu soms zelf door de overvloed aan verschillende regels en maatregelen, uit zijn rol van auctoriale verteller van het ontwerpproces gezet. Omdat hij al niet meer de alleswetende verteller van vroeger was, wordt nu het ontwerpproces verteld door een aantal vertellers, die weinig afweten van wat de andere vertellers met het verhaal willen. Elke verteller zal zijn eigen richting opgaan, en een samenhangend verhaal, waar de plot aan het begin wordt uitgezet, en met een climax eindigt, is niet meer gewoon. Een architect zal daarom ook niet meer kunnen dan een stempel op 'zijn' gebouw drukken, en dat kan een anticlimax tot gevolg hebben, voor uiteindelijk alle auteurs van het verhaal. Helemaal als door de gebruikers, de lezers, het verhaal slecht wordt begrepen en de belangrijkste boodschap niet wordt begrepen.

Een gebouw dat echt door één ontwerper is bedacht wordt slechts nog in uitzonderlijke kleinschalige gevallen gerealiseerd. Het is dus belangrijk dat een heel ontwerpteam, al vanaf de proloog, dus inclusief de opdrachtgever, zich bezighoudt met de duurzaamheid van het gebouw. Zowel in de zin van durability als sustainability. En dit moet leiden tot een verhaal met zowel een gesloten einde, als een open einde voor wat betreft de toekomstige gebruikers.

Want architectuur staat ten dienste van de mens, maar moet wel de opeenvolgende gebruikers kunnen huisvesten en dus overleven. Het moet een ziel hebben en uniek zijn door het idee en de uitvoering daarvan. Moet tijdloos van esthetiek zijn, uitgevoerd in duurzame materialen, en interessant voor het oog, het oor en de tast. Pretentieloos, maar toch een duidelijk doel dienend. Moet zichtbaar geleerd hebben van voorgaande bewegingen en ideeën, en daar kritisch op reageren, zonder kritiek als doel op zich te stellen. Het moet ook de kritiek kunnen pareren en liever nog kunnen opvangen die het tijdens zijn levensduur krijgt. Er moet dus ruimte gegeven worden voor herontwerp, en nieuwe gebruikers met andere doelen en idealen. Dit is mijn begrip van durability, en zelfs als je geen milieuvriendelijke materialen gebruikt of een heel energiezuinig gebouw maakt, kan zo ook sustainability gerealiseerd worden, doordat zelfs een energiezuipend Amsterdams grachtenpand al meer dan tweehonderd jaar meegaat, en telkens de veranderende vraag zo goed en zo kwaad als mogelijk heeft proberen op te vangen. Het kan natuurlijk met de huidige methoden en toepassing van materialen veel beter, en dat moet ook zeker gebeuren, maar in 2204 zullen ze de norm van tegenwoordig als energieverspillend ervaren. Maar als een gebouw nu zo is ontworpen dat het er dan nog staat is de durability wel bewezen.

Het herontwerp voor museum de Pont van Benthem & Crouwel Architecten, in Tilburg is dus wat mij betreft nu nog niet sustainable ontworpen, maar kan door de durability van het ontwerp wel uiteindelijk sustainable (b)lijken. Als het gebouw weer een hele tijd meekan, met een kleine energie-inspanning, is dat ook een ingreep die energie oplevert. (Dit doordat het gebouw niet gesloopt hoeft te worden en er nieuwbouw moet worden gepleegd.) Er is dus een verschil in sustainability op de korte en lange termijn. Het ideaalbeeld van een in zijn totaliteit duurzaam ontwerp, is zeker nastrevenswaardig. Maar alleen sustainable ontwerpen is niet zinvol, als het niet durable is. Omgekeerd geldt dat volgens mij wel, een durable ontwerp kan 'sustainable' worden. Hier geldt dus op een andere manier 'Epiloog: Duurzaamheid'.

Robert Wierenga

*'Architecture is silence, light and material; so let us be silent and build.'*²

---

² Pierre von Meiss, 1991 blz 203

Literatuur

Elements of Architecture

'From form to place'

Pierre von Meiss (professor Architecture l'Ecole Polytechnique Fédérale de Lausanne

1991 E & FN Spon

oorspronkelijke titel: *'De la Forme au Lieu'*, 1986

Manifest: Vitale Architectuur

'Standpunt BNA'

Bond voor Nederlandse Architecten

November 2002

Afbeeldingen

afbeelding van de schrijvende (ontwerpende) handen

<http://www.sonic.net/~scotts/images/hands.gif>